

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 13, Sayı 35, Mart 2026 / Volume 13, Issue 35, March 2026

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 30.09.2025

Kabul/Accepted: 17.1.2026

DOI:10.17822/omad.133511

Atıf/Citation: Merve GÜNALTAY BAŞAK, Aynur KOÇAK. “Geçiş Dönemi Bağlamında Osmanlı Âmin Alayı Geleneği ve Mehmet Âkif Ersoy’un “Âmin Alayı” Şiiri Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi 13/35 (2026): 211-223.

Merve GÜNALTAY BAŞAK

(Öğr.Gör.Dr.) İstanbul Aydın Üniversitesi / Türkiye, mgunaltaybasak@aydin.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/00000002-0140-6307>

Aynur KOÇAK

(Prof. Dr.) Yıldız Teknik Üniversitesi / Türkiye, nurkocak@yildiz.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9555-1088>

Geçiş Dönemi Bağlamında Osmanlı Âmin Alayı Geleneği ve Mehmet Âkif Ersoy’un “Âmin Alayı” Şiiri

The Ottoman “Amin Parade” Tradition in the Context of Transition Period and Mehmet Akif Ersoy’s ‘Âmin Alayı’ Poem

Öz: Âmin alayı, Osmanlı toplumunda çocukların mektebe başlaması sebebiyle icra edilen ve dini-manevi yönü güçlü bir tören olarak kültürel hafızada önemli bir yere sahiptir. Bu törende gerçekleştirilen yürüyüş, dualar ve sembolik uygulamalar, çocuk için önemli bir eşik, yeni bir başlangıç ve toplumsal kimlik kazanımı sağlamaktadır. Bu yapıyla Âmin alayı, Arnold van Gennep’in “ayrılma-eşik-yeniden katılım” modeline uygun bir geçiş ritüeli olarak değerlendirilebilir. Mehmet Âkif Ersoy’un Âmin Alayı adlı şiiri, bu ritüelin estetik ve sembolik boyutlarını edebiyat aracılığıyla görünür kılar. Sanatçı, çocuk figürünü masumiyetin ve geleceğin simgesi olarak işlerken, alayın coşkulu atmosferini ritmik tekrarlarla güçlendirir. Şiirde imgeler ve betimlemeler, yalnızca törensel bir sahnenin aktarımı olarak kalmayıp aynı zamanda toplumsal dayanışmanın ve kültürel devamlılığın edebî ifadesi olarak dikkat çeker. Bu makalede, Osmanlı Devleti’nde eğitime verilen önem, bu geçiş dönemi ekseninde ele alınıp Âkif’in şiiri ayrılma, eşik ve yeniden katılım modeline göre incelenecektir. Amaç, hem âmin alayının toplumsal ve sembolik değerini ortaya koymak hem de edebî bir metnin kültürel ritüeli nasıl yeniden inşa ettiğini tartışmaktır. Çalışma, halkbilimi ve edebiyat arasındaki ilişkiyi disiplinler arası bir yaklaşımla inceleyerek, Âkif’in şiirini kültürel pratiklerin edebî temsili olarak sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Âmin Alayı, Geçiş Dönemi, Kültür, Eğitim.

Abstract: The Amen Parade, performed in Ottoman society to mark children’s start school, holds an important place in cultural memory as a ceremony with strong religious and spiritual dimensions. The procession, prayers, and symbolic practices carried out during this ceremony represent an important threshold, a new beginning, and the acquisition of social identity for the child. With this structure, the Amen Parade can be considered a rite of passage that fits Arnold van Gennep’s “separation–threshold–reintegration” model. Mehmet Âkif Ersoy’s poem titled “Âmin Alayı” reveals the aesthetic and symbolic dimensions of this ritual through literature. The artist portrays the child figure as a symbol of innocence and the future, while reinforcing the jubilant atmosphere of the procession with rhythmic repetitions. The images and descriptions in the poem are not merely a representation of a ceremonial scene, but also draw attention as a literary expression of social solidarity and cultural continuity. This article examines the importance given to education in the Ottoman Empire within the context of this transition period and analyzes Âkif’s poem according to the model of separation, threshold, and re-entry. The aim is to reveal social and symbolic value of the Amen Parade and to discuss how a literary text reconstructs cultural ritual. The study presents Âkif’s poetry is analyzed as an interdisciplinary reflection of folklore within literature.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, Amen Parade, Transition Period, Culture, Education.

Extended Abstract: The concept of transition period signifies the transformation of an individual within a cultural and moral order. It encompasses symbolic processes through which personal identity changes under social recognition. Such transitions are marked by ceremonies and practices that regulate the passage from one state of existence to another and ensure the cohesion of the community. Education, within this context, represents both

intellectual process and a social and moral initiation that redefines the relationship between the individual and the collective.

In Ottoman society Amen parade embodied this understanding of transformation and served as one of the most meaningful expressions of communal participation. The ceremony, organized to mark a child's first day of formal education, expressed the integration of faith, discipline, and knowledge within a unified cultural framework. The act of walking to school in a public procession, accompanied by family members, neighbors, and hymns, symbolized the child's separation from the domestic environment and his incorporation into the moral and intellectual structure of society. The repeated invocation of "amen" sanctified learning, establishing education as a sacred responsibility that transcended the boundaries of private life. The Amen Parade thus represented both a symbolic and a pedagogical initiation into the values of obedience, humility, and reverence.

Pedagogically, the ceremony carried deep meaning because it shaped the child's first perception of learning as an act of devotion. The public and collective nature of the event reinforced the idea that education was not merely an individual endeavor but a shared moral duty. By placing the beginning of education within a sacred context, the community prepared the child emotionally and spiritually for learning, while affirming the authority of the teacher as a moral figure. The ritualized form of the ceremony also transmitted the principles of respect and discipline, which were regarded as essential components of Ottoman pedagogy.

Mehmet Akif Ersoy's poem "Amin Alayı" transforms this social event into a literary structure that reflects the moral and pedagogical layers of the ceremony. The poem begins with a description of a solemn procession scene in which a child walks toward school surrounded by a respectful crowd. This image corresponds to the child's transition from the intimate world of his family environment to a broader social order. Ersoy's measured rhythm and lofty style reflect the seriousness of this transformation, while images such as innocent faces, orderly steps, and collective voices create a sense of harmony between spiritual longing and social responsibility.

The intermediate stage appears through the repetition of "amen," which establishes the soundscape of transition. The unity of voices, the cadence of the recitations, and the collective emotion produce what can be described as a moment of shared sanctity. The poetic language captures this liminal state, where the child exists between two worlds—no longer within the household, yet not entirely within the institution of learning. Through auditory imagery such as "a divine melody rising from hearts purer than the soul" and "an amen descending upon the earth," Ersoy translates communal devotion into poetic rhythm. The ceremony thus becomes an aesthetic experience in which religious emotion and educational discipline converge.

The final part of the poem reflects the stage of reintegration. Now accepted into the moral order of society, the child becomes the embodiment of renewal and continuity. The child's integration into the education system parallels the poet's vision of national renewal. Thus, Amen Parade transcends its direct social function to become a metaphor for moral awakening and spiritual progress.

Ersoy's "Amin Alayı" demonstrates how literature can internalize and reinterpret the structure of a social process. The poem translates a traditional educational practice into a symbolic form that unites faith, morality, and knowledge. Its rhythmic composition mirrors the ceremonial order of the original event, while its thematic focus articulates the Ottoman understanding of learning as a moral enterprise. The poem suggests that education, when infused with ethical consciousness, operates as the primary means of preserving communal integrity and transmitting cultural values across generations.

In conclusion, Amen parade represented by Ersoy lies at the intersection of pedagogy, spirituality, and cultural identity. It confirms the Ottoman view that learning is both a personal transformation and a public responsibility. Ersoy builds a bridge between folklore and literature, loyalty and intellectualism, tradition and reform by transforming a social ceremony into a poetic text.

Giriş

İnsan yaşamı içinde bulunduğu toplumsal ya da kültürel bağlamda belirli dönem noktalarında daha fazla anlam kazanır. Bunun sebebi "eşik" olarak da adlandırılan bu dönem noktalarında bireyin kişisel kimliği ve toplum içindeki statüsünün yeniden tanımlanmasıdır. Dünya üzerinde yer alan birçok kültürde insan için statünün değişimi ve ilanı çeşitli merasimler aracılığıyla görünür hâle gelmektedir. "Geçiş dönemi" olarak adlandırılan uygulamalar, bireyin bir toplumsal konumdan diğerine yönelişini düzenleyen ve kültürel normlar doğrultusunda şekillenen ritüellerdir. Toplumdan topluma farklı biçimlerde tezahür eden bu merasimlerin temel amacının bireyin yeni durumunu tanıtmak, eşikten geçişini kolaylaştırmak, onu kutsamak ve bu süreçte maruz kalabileceği tehlikelere karşı koruma sağlamak olduğunu söylemek mümkündür. Bireyin hayatı için evrensel nitelikte kabul edilen geçiş dönemleri, genel yaklaşım itibarıyla üç temel evre olarak doğum, evlenme ve ölüm şeklinde ifade edilmektedir. Bu dönem noktaları

etrafında yoğunlaşan âdetler, törenler ve kimi zaman dinî yahut büyüsel nitelikli uygulamalar, bireyin biyografik dönüşümünü güvence altına almakta, aynı zamanda toplumsal hafızanın sürekliliğini pekiştirmektedir.

Geçiş dönemi pratikleri bu yönüyle bireysel bir değişimin yanında ülke, bölge, şehir, kasaba ve köy gibi farklı toplumsal ölçeklerde kültürel çeşitliliği ortaya koyan başlıca unsurlar arasında yer alır.¹ Bu bağlamda, tıpkı doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerine ek olarak çocuğun okula başlaması da önemli bir yeni başlangıç ve eşiktir. Çocuğun aile merkezli özel yaşam alanından çıkması ve kamusal bir kimlik kazanması onun için ilk defa tecrübe ettiği, çoğu zaman kaygı, korku ve heyecan barındıran bir duruma dönüşür.

Bu aşama çocuk için bireysel ya da toplumsal olarak yerine getirilecek uygulamalar büyük önem taşır. Tarih boyunca ve farklı coğrafyalarda, küçükten büyüğe insan yaşamındaki dönüşüm anlarında çeşitli uygulama ve törenlerle doğal ya da toplumsal koşullarda meydana gelen değişimlerin doğurduğu kaygı ve huzursuzluğu aşmak için sembolik düzenlemelere başvurmuştur.² Nitekim bu süreçte çeşitli duyguların birey tarafından kontrol edebilmesine yardımcı unsurlar mevcuttur. Kültürlenme aşaması itibarıyla bilhassa aile, akrabalar ve çevrede bulunan diğer bireylerin varlığı geçiş döneminde kişiye destek sağlayan unsurlardır. Yukarıda bahsi geçen noktalar üzerine antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve halkbilimi gibi alanlarda uzun yıllardır akademik çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmalarıyla öne çıkan isimlerden Arnold van Gennep, bireyin yaşamındaki statü değişimlerini açıklarken bu süreci farklı evrelere ayırmış ve özellikle "eşik" kavramına dikkat çekmiştir. Ona göre her geçiş, ön hazırlık safhası (preliminal), belirsizlik ve dönüşümün yaşandığı ara safha (liminal) ve yeni statünün kazanıldığı son safha (postliminal) olmak üzere üç temel aşamada gerçekleşmektedir.³

Victor Turner (1920-1983) ise bu sürecin özellikle eşik (liminal) evresine dikkat çekerek, bireyin belirsizlik hâlinde topluluk tarafından kutsandığını vurgular.⁴ Bu dönemde birey, eski konumundan ayrılmış fakat henüz yeni konumuna kavuşmamıştır. Böylece kutsal bir ara statüye sahiptir. Bu sürecin ilk aşamasında birey, önceki konumundan ayrılmış olmakla birlikte yeni rolünü veya kimliğini henüz bütünüyle üstlenmemiştir. Ortaya çıkan bu ara durum, belirsizlikle karakterize edilmekte ve kişiyi sosyolojik ve hatta psikolojik açıdan korunmasız hâle getirebilmektedir. Bu kırılganlığın giderilmesi, geçiş sürecini düzenleyen ve ona anlam kazandıran ritüelleştirilmiş uygulamaların icrasını zorunlu kılmaktadır. Söz konusu ritüellerde gerçekleştirilen sembolik eylemler, çok boyutlu işlevlere sahiptir. Eski ve yeni statüler arasındaki sınırların belirginleştirilmesi, bireyin yaşamındaki geçiş sürecinde önemli bir işlev görür. Bu süreçte ortaya çıkan gerilimin azaltılmasıyla birlikte toplumsal normlar ve değerler yeniden teyit edilir. Böylece geçiş ritüelleri, bireysel dönüşümü güvence altına almakla birlikte toplumsal düzenin sürekliliğine de katkıda bulunmaktadır.⁵

Christoph Wulf (1944) ise çalışmalarında ritüellerin toplumsal yapının anlaşılması açısından temel bir anahtar olduğunu vurgular. Ona göre dinî, siyasi ya da gündelik yaşamla ilgili ritüellerin yanı sıra gençliğe has özgürlük, bağımsızlık ve bireysellik temelli ritüellerin incelenmesi de bir toplumun düzenine ve işleyişine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle

¹Sadat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm* (Ankara: AÜDTCF Yayınları,1971), 11.

²Özlem Kasap, "Ritüel/ Ritüellik Kavramları ve Ritüelliğin Anlamsal Değişimi Üzerine," *Millî Folklor* 131 (2021): 126.

³Gennep, Arnold Van. *The Rites of Passage*. (London: Routledge and Kegan Paul,1977),10-11.

⁴Victor, Turner, *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Brunswick and (London: Aldine Transaction),1977,94-96.

⁵L. Ronald, Grimes, *Deeply Into The Bone: Re-Inventing Rites Of Passage*. (California: University Of California Press),2000,105.

ritüelleri sınıflandırmaya yönelik her girişimin, betimleyici bir çaba ve ritüellerin sembolik nitelikleri ile toplumsal inşa süreçlerini görünür kılan bir analiz biçimi olduğu değerlendirilebilir.⁶

Doğum, askerlik, nişan, düğün, hac ziyareti, ölüm gibi bireysel hayatın dönüm noktaları, toplum nezdinde daima anma veya kutlama vesilesi olarak görülmüştür. Ayrılık, acı, sevinç ve mutluluk gibi farklı duyguları bünyesinde barındıran bu törenler, yerleşmiş gelenek ve görenekler doğrultusunda şekillenmiştir. Osmanlı eğitim geleneğinde, öğrenme sürecini teşvik edici ve çocuk için anlamlı hâle getirici çeşitli törensel pratikler geliştirilmiştir. Bu uygulamalar doğrudan bir öğretim yöntemi veya pedagojik teknik olarak tanımlanmasa da eğitimi sevdirici nitelikleriyle dikkate değer bir işlev üstlenmiştir. Osmanlı dönemi eğitim sistemlerinde âmin alayı, mektep seyirleri, hafızlık törenleri, hatim merasimleri ve ketebe merasimleri gibi törenler eğitime toplumsal destek işlevi görmektedir. Özellikle, Osmanlı toplumunda çocukların eğitim hayatına başlamalarını simgeleyen ve bu yönüyle bir geçiş dönemi ritüeli olarak değerlendirilebilecek nitelikte bir tören olarak dikkat çeker. Âmin alayı, çocukların aile içindeki konumlarından çıkararak mektep aracılığıyla kamusal bir kimlik kazanmalarının simgesel ifadesi olarak önem taşır. Ayrıca bireyin toplumsal konumunun değiştiği ve değişimin çeşitli sembolik uygulamalarla meşrulaştırıldığı merasimlere verilebilecek en güzel örneklerden biridir.

Âmin alayı ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Osmanlı geleneğinde çocukların eğitim hayatına başlamaları vesilesiyle düzenlenen bir merasimdir. Bu merasim "Âmin Âlayı", "Bed'-i Besmele cemiyeti", "mektep cemiyeti" ve "cuma cemiyeti" gibi adlarla anılmıştır. Toplumun ileri gelenleri arasında "Bed'-i Besmele", halk arasında ise "Âmin alayı" olarak adlandırılan bu merasimler, varlıklı aileler tarafından bir düğün kadar önemsenmiştir.⁷ Osmanlı'da çocuğun eğitim-öğretime başlangıç yaşı genellikle "dört yıl dört ay dört gün" yahut "beş yıl beş ay beş gün" gibi kalıplaşmış rakamlarla belirlenmiştir.⁸ Bu merasim için belirli bir takvim ya da ders yılı başlangıcı esas alınmamıştır. Çocuk, yılın herhangi bir mevsiminde okula başlatılır. Ancak törene manevi bir anlam kazandırmak amacıyla, üç aylar ve kandil geceleri gibi kutsal kabul edilen zaman dilimleri ya da toplumda hayırlı görülen pazar ve perşembe günleri özellikle seçilmiştir.⁹

Âmin alayı merasimleri, çocukların eğitime başlamasını kutlayan bir gelenek olmanın ötesinde Osmanlı toplumunda dinî ve kültürel değerlerin aktarılmasına hizmet eden pedagojik bir ritüel niteliği taşımıştır. Bu törenlerde çocukların aileleri, mahalle halkı ve din adamları bir araya gelmektedir. Mektebe başlayacak çocuğun bu eylemi bireysel bir adım olmaktan çıkıp toplumsal bir anlam kazanır. Âmin alayı dini ve toplumsal sembollerle bezeli bir yapıya sahip olduğundan, bu merasim çocuğun toplum nezdindeki kutsallığını pekiştirirken toplumun ortak hafızasında eğitime dair güçlü bir bilinç oluşturur.¹⁰ Törenlerde ilahiler okunur ve kutsalın anıldığı sözün gücünden yararlanılır. Okunan ilahiler güfte mecmualarında "mektep ilahisi" adıyla kayıt altına

⁶ Christoph Wulf, *Tarihsel Kültürel Antropoloji*, çev. Özgür D. Sarısoy (Ankara: Dipnot, 2015), 263–264

⁷ İsmail Kara Ali Birinci *Mahalle Mektebi Hatıraları* (İstanbul: Kitabevi, 1997), 26.

⁸ Mustafa Öcal, "Âmin Alayı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, III (İstanbul 1991), s. 63.

⁹ Pertev Nail Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973), 200.

¹⁰Bknz. Mustafa Öcal, "Âmin Alayı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, III (İstanbul 1991), s. 63. Âmin alayı adı verilen bu merasimde, çocuk evin önünde bekletilirken hoca dua eder, cemaat ise hep birlikte "âmin" diyerek katılım gösterir. Ardından çocuk, özel olarak hazırlanmış bir arabaya veya midilli denilen küçük bir ata bindirilir; ilahiler eşliğinde başlayan yürüyüş, şehrin sokaklarında sembolik bir eğitim alayı hâline gelir. Kortejin önünde kutsiyet atfedilen eğitim araçları taşınır: atlas bir yastık üzerinde cüz kesesi ile elifba, ardından çocuğun kullanacağı rahle ve minder yer alır. Bu düzenin merkezinde çocuğun bindiği araç bulunur; onu hocası, ilahi okuyucular, aminci çocuklar ve en sonda aile ile davetliler takip eder. Böylece toplumsal birlik duygusu, eğitim başlangıcına ritüel boyut kazandırır. Mektebe ulaşıldığında çocuk, hocasından ilk dersini alır; ardından hoca ve davetlilerin ellerini öper. Öğrencilerden biri aşr-ı şerif okur, dua edilerek merasim resmîyet kazanır. Törenin devamında aile, misafirlere yemek ikram eder; öğretime, kalfaya ve katılımcılara hediyeler ile harçlıklar dağıtılır. Bu bütüncül ritüel, çocuğun öğrenme yolculuğunu yalnızca bireysel bir başlangıç olmaktan çıkararak dini, kültürel ve toplumsal bir anlam çerçevesine yerleştirir. Mustafa Öcal, "Âmin Alayı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.

alınmıştır. Âmin alayının sonunda ise belirli bir makamla icra edilen dua "mektep gülbangı" olarak adlandırılmıştır.¹¹ Âmin alayı (Bed' -i Besmele cemiyetleri), çocuğun eğitim hayatına adım atışını toplumsal bir ritüel aracılığıyla görünür kılmayı bakımından pedagojik açıdan merkezi bir konuma sahiptir. Söz konusu merasimler, eğitime yönelik motivasyonu artırmakta, öğrenme sürecini kutsallık atfedilen bir çerçevede başlatmakta ve bireyin toplumsal kabulünü pekiştirmektedir.¹² Bu merasim sayesinde çocuğa değerli olduğu birçok açıdan hissettirilmektedir. Örneğin, okula başlama öncesi yeni bir döneme geçişin simgesi olarak çocuğa öncelikle özel bir kıyafet hazırlanır.¹³ Evlenme, mesleğe adım atma ya da sünnet gibi toplumsal geçişlerde olduğu gibi, mektebe başlama da belirli bir kıyafet aracılığıyla temsil edilir. Bu bağlamda kız çocuklarının giysileri, ayrıntılı süslemeler ve gösterişli aksesuarlarla zenginleştirilerek törenin sembolik değerini daha da görünür kılar.¹⁴

Toplumsal ve dinî sembollerle zenginleşen merasimler arasında yer alan âmin alayı, çocuk açısından unutulmaz bir tecrübedir. Âmin alayları, icra edildiği mekâna göre sarayda düzenlenen törenler ve halk arasında gerçekleştirilen merasimler olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmektedir.¹⁵ Bu merasim, geçiş dönemi ritüeli olarak ele alındığında bireyin statü değişimini toplumsal bir bağlam içinde görünür kılar. Çocuğun aile ortamından çıkarılıp cemaatin huzurunda mektebe yönlendirilmesi önemli bir adımdır. Çünkü çocuk Âmin alayının sonunda mektebe kabul ile yeni statüsüne kavuşur ve dolayısıyla toplum tarafından onaylanır. Bu yönüyle âmin alayı, bir eğitim başlangıcından öte halk kültüründe eğitimin kutsallığını, toplumsal birlikteliği ve kültürel sürekliliği pekiştiren işlevsel bir ritüel olarak değerlendirilebilir. Bu ritüelde, mektebe başlayan çocuk henüz yaşça küçük olsa da toplumun saygı gösterdiği bir konuma yükseltilir. Hacışeyhoğlu Hasan Üçok'un Çankırı'da aktardığı örnek, bu anlayışı somut biçimde yansıtır.¹⁶

Bu merasim, dinî ilahiler, dualar ve kalabalık bir topluluğun katılımı ile gerçekleşerek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde anlama sahiptir.¹⁷ Çocuğun eğitim sürecine adım atması,

¹¹ Mustafa İstmet Uzun, "Gülbank", TDV İslâm Ansiklopedisi, XIV (İstanbul 1996), s. 232–235.

¹² Bağdatlı, Mustafa. "Osmanlı Eğitim Geleneğinde Eğitici Drama". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, 24 (2012): 99.

¹³ "O günlerde mektebe başlama merasimi çok cazipti. Kızlara ipekli, süslü esvaplar giydirilirdi, göğüslerine sırma işlemeli içlerinde elifba cüzü bulunan keseler asarlar, arabaya bindirirler, ayaklarının altına ipekli bir yastık koyarlardı." Halide Edip Adıvar. *Mor Salkımlı Ev*. İstanbul: Can Yayınları, 2013, 42.

¹⁴ Merve Günaltay Başak, *Osmanlıdan Günümüze Sıbyan Mektepleri Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2020), 25.

¹⁵ Sevede Göleç, "Osmanlı Döneminde Okula Yeni Başlayan Çocuklar İçin Düzenlenen Törenlerin Pedagojik Açısından Değerlendirilmesi" (yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2019), 17.

¹⁶ Üçok'un aktardığına göre, mektebe başlayacak çocuk, akrabalar ve hocalar eşliğinde yapılan alayda ortada taşınır. En yaşlı kadınlar, ilmî sevaba ortak olma niyetiyle çocuğu sırtlarında yarı yola kadar götürür. Ekmekler yapılır ve kalburlara yerleştirilen ekmekler alaydakilerce taşınır. İlim yoluna girişin toplumsal bereketle ilişkilendirildiği bu örnekçe açıkça görülmektedir. Çocuğun babası itibarlı ve varlıklı ise alaya başka mektep talebelerinin de katılması, törenin kapsayıcı ve gösterişli bir hüviyet kazanmasına yol açar. Hafızların menecim okuyarak yürüyüşe eşlik etmesi ve ardından yükselen toplu "âmin" nidaları, bu ritüeli toplumsal birlikteliğin ve manevî dayanışmanın bir ifadesi hâline getirmiştir. Hacışeyhoğlu Hasan, *Üçok Çankırı Tarih ve Halkiyatı*, (İstanbul: Okuyan Adam Yayınları, 2002), 176-177.

¹⁷ Henry Otis Dwight şunları aktarır: "Türk halkı tarafından öğrenmenin önemi bir çocuğun okul hayatının başlangıcında yapılan özel törenlerle vurgulanmıştır. Bazen biri şehrin sokaklarında otuz ya da kırk küçük çocuktan oluşan gruplara rastlanabilirdi. Kızlar parlak renkli düzgün yürümesini ve başlarında, omuzlarından aşağı sarkan parlak bezlerle, başları kapalı şekilde en önde bulunurlardı. Bunları haylaz sorumluluklarını yüklenmiş gibi görünen erkek çocukları izlerdi. Dökümlü elbiseler içinde kızlardan birinin elini tutar. Çocuklardan bazıları şarkı söyler, bazıları da bir Arap ilahisi okur ve öğretmenlerinden gelen bir işaret ile hepsi bir ağızdan âmin diye bağırır. Devamında gösterinin masumiyetini ifade eden, şarkı söyleyen çocuklar gelir. Süslenmiş şen şakrak bir atın veya muhtemelen bir beyaz eşeğin arkasında beş altı yaşlarında tombul bacaklıların atın her iki yanına sıkıştırılmış bir kız veya erkek çocuğu gelir. Şenlik elbiselerini giymiş olan çocuk omzunda altın işlemeli bir kadife çanta taşırken bir ya da iki katılımcı öğretmenleri için hediyelerle dolu bu çantayı taşımakta ve atın düzgün yürümesini sağlamakta ona yardım eder. Alayın lideri görünümündeki ikinci bir beyefendi ara sıra bulunduğu yerden arkasını dönerek sıraları kontrol etmek bahanesiyle hediyeleri gözetler. Bütün bu yeni mekteplilere okulun sınıflarına kadar eşlik edilir, burada hepsine şeker dağıtılır ve

kişisel bir kazanımın yanı sıra toplumsal yapının devamlılığı için de kutsanan bir eylem olarak görülür. İlahilerin "Mektep İlahisi" başlığıyla kayda geçirilmesi ve tören sonunda okunan "Mektep Gülbangi" okunması bu merasimin ritüelleşmiş yapısını ortaya koyar.¹⁸ Âmin alayı, sahip olduğu özellikleriyle, Osmanlı kültüründe eğitimin kutsallığını pekiştiren, bireysel bir eylemi toplumsal bir hafıza ögesine dönüştüren ve geçiş ritüellerinin işlevsel doğasını yansıtan önemli bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Bu tören, dönemin önemli şahsiyetlerinin hatıratında sıkça yer alır. Bu durum, çocukluk yıllarında yaşanan tecrübelerin bireyin hafızasında silinmez izler bıraktığını ve eğitime dair ilk deneyimlerin güçlü duygusal anlamlar taşıdığını göstermektedir. Ritüelin hatıralarda canlı biçimde korunması, onun yalnızca pedagojik bir başlangıç değil, aynı zamanda unutulmaz bir toplumsal ve kültürel deneyim olduğunun da açık bir kanıtıdır. Ahmet Rasim, bu unutulmaz merasimle ilgili anılarını *Falaka* adlı eserinde dile getirir.¹⁹

Âmin alayı gibi köklü ve anlam yüklü bir törene birçok isim kayıtsız kalmamıştır. Bu tören, farklı edebî eserlerde kendine yer bulmuş, sanat alanında resimlere konu edilmiş ve böylelikle toplumun kültürel belleğinde kökleşerek günümüze kadar ulaşmıştır. Söz konusu merasime ilgisiz kalmayan isimlerden biri de Mehmet Âkif Ersoy'dur. Ersoy, kaleme aldığı "Âmin Alayı" şiirinde bu töreni tüm ayrıntılarıyla betimlemiştir. Ayrıca şair, coşkulu ifadeleriyle ritüelin tüm seyrini aktarmış ve toplumsal duyguları da dile getirmiştir. Bunda, Mehmet Âkif'in bir eğitimci kimliğine sahip olmasının ve eğitime verdiği önemin tesiri büyüktür. Onun eğitime bakışı, âmin alayını bir geçiş dönemi merasimi olmaktan çok, toplumsal bilinç ve değer aktarımının önemli bir parçası olarak görmesine imkân sağlamıştır. Bu nedenle şiirde aktardığı coşku, estetik bir tavırdan daha fazlasıdır.

Mehmet Âkif Ersoy'un eserlerinde görülebileceği üzere, onun nazarında eğitim zihni aydınlattığı gibi kalbi de olgunlaştırır. Dolayısıyla bu yaklaşımda eğitim bireyi toplumun sağlam bir ferdi haline getirir. Ersoy'un yaklaşımında eğitimin bir diğer önemli unsuru, milletin kültürel devamlılığı ve toplumsal dayanışmasıdır. Ona göre bu ancak iyi bir eğitimle mümkündür. Bu nedenle Ersoy için insanın eğitimi, toplumun geri kalmışlık sorununu aşmasında önem arz ettiği gibi çağın ruhuna uygun bir kimlik inşa etmesinde de elzemdir. Ersoy'un bu düşüncelerine dair kaleme aldıklarına şu satırlar örnek olarak verilebilir:

günün çalışması başlar. Bu olay 'okul seremonisi' dir. Bu seremoninin annenin yanından alınan çocuğun yeni yaşamının ağırlığını artırdığı ve böylece çocuğu hoşnut ederek okula başlamasına da yardım ettiği belirtilmektedir." (Henry Otis Dwight, Constantinople and its Problems – Its Peoples, Customs, Religious and Progress, New York: Fleming H. Revell Company, 1901), 199–201.

¹⁸ Fetullah Esat, Serez'deki âmin Alayı'nı betimlerken törenin merkezinde çocukların bulunduğunu ve alayın ilahiler eşliğinde büyük bir düzen içinde gerçekleştiğini aktarır. Törende çocuklar, süslü kıyafetler içinde sokaklarda yürütülür; önde "Hoca Efendi" ve ardından öğrenciler yer alır. Çocuklar arasında kızlar annelerinin gözetiminde bulunur, erkekler ise farklı yaş gruplarına göre sıralanır. Çocuğun babası, dini ve dünyevi terbiyeyi teslimiyetle hocaya emanet eder; bu teslim sırasında duygusal bir söylemle "eti senin kemiği benim" anlayışı dile getirilir. Daha sonra çocuk, Kuran ve Mushaf-ı Şerif eşliğinde hocaya teslim edilerek mektebe götürülür. Serezli, M. E. (2012). *Memleket hatıraları* (Cilt 1. Baskı). (A. Koçak, İ. Şirin, & F. Yavuz, Haz.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

¹⁹ "(...) Beni doğruca arabaya götürdüler. Araba da doğruca konağa gitti. Biz vardık, varmadık mektep de sökün etti. Meğer bizim mektep Tezgâhcılar Mektebi'nin ilâhici takımını tutmuş. Cicibabam öyle istemiş. Seven, öpen, ağlayan, dua eden, maşallah diyenler arasından beni süzdüler. Konağın selamlık avlusuna inen iki taraflı merdivenlerden indirdiler ki, iğne atsan yere düşmez. Belki yüz kişi var... Ne dersiniz ben bu yüz kişiden hiç birini görmeyeyim de dizgini Büyükağa'nın elinde duran midilliyi göreyim! Beni birden bire bindirmediler, ilâhiciler bir fasıl geçtiler, âminciler bir gürültü kopardılar. Binişinin boy yenleri kalkık bir hoca dua okudu, bir âmin daha koptu. Hemen sonra kendimi midillinin üzerinde buldum. Gerçekten Başağa midilliyi yedeğine almış, iki ağalardan ikisi de birer tarafıma geçmişti. Arş efendim, arş! İlâhiciler: Kad fetallah... okudular, her durakta âminler fırladı. Zavallı anneciğim, pencere önünü kaplarcasına başörtüsüyle oturmuş olan şişman Karaannem'in –o zaman-lardaki çocuklarda anne mi istersiniz!- kocaman omuzları arkasından bakıyordu. Kad fetallah bittikten sonra alay daha gürültülü, daha âmini bol bir yürüyüşle mektebin kapısına vardı. Başağa beni indirdi. Bir elimden kendisi, bir elimden de mektep kalfası tuttuğu halde yukarıya çıkardılar." Ahmet Rasim, *Falaka* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006), 44.

"Bizim adam olabilmemiz için çocuklarımızı okutmaktan, icab-ı asra göre terbiye etmekten başka çare olmayacağını anlamayan ya hiç yoktur, ya pek azdır. Kendimiz ister okumuş, ister okumamış, ister iyi bir terbiye görmüş ister görmemiş olalım artık maziye karışmış sayılacağımız için bugün düşüneceğimiz bir şey varsa o da istikbâldir, evlatlarımızdır."²⁰

Bu makalede incelenen *Âmin Alayı* şiirinin, neden, nasıl ve niçin yazıldığı hususu da böylece anlam kazanmaktadır. Şairin eğitime ve manevî değerlere olan bakış açısı eserlerinde de kendine yer bulmuştur. Adı geçen şiir, sanatçının *Safahat*²¹ adlı eserinin birinci kitabı içerisinde yer almaktadır. Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif* (1970) adlı eserinde yer alan *Safahat'ın Felsefesi* başlıklı bölümde *Safahat* (1911) ile ilgili şu ifadeleri kullanır:

"(...) Büyük sanat eserinde özü teşkil eden unsur, ses, renk, şekil, kütle ve kelime gibi her çeşit ifade vasıtaları içinde gizlenen metafizik feryattır. Bu feryadın içinde mukadderatımız gömülüdür. Bütün ifade vasıtalarını değerlendirmesini bilen niceleri bu feryadı duymuyorlar. Onu duymak, sanat eserini anlamaktır. Ancak bir hamlede metafiziğin barındığı zirveye tırmanmak kabil olmuyor. Bunun için adım adım yürüyüş emeğini çekmek lazım gelmektedir."²²

Safahat'ta yer alan *Âmin Alayı* şiiri ilk kez 10 Aralık 1908'de *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yayımlanmıştır. Daha sonra *Safahat*'ta basılan nüshasında ise şiirin başına, Mehmet Âkif'in çok değer verdiği bir ilahi eklenmiştir. Ancak dergide çıkan ilk nüshada bu ilahi yer almamaktadır. Bu durum, şiirin farklı yayınlarda değişen biçimlerini ve yayımlanma sürecindeki tercihler arasındaki farkı göstermektedir.²³ İsmail Kara ve Ali Birinci tarafından hazırlanan *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/ Sibyan Mektepleri Hatıralar/Yorumlar/Tetikler* (2005) adlı eserde bu şiirden söz edilmektedir:

"Mahalle mektebine başlama merasimi Mehmet Âkif'in "Âmin Alayı" isimli şiiriyle nazım sahasında da küçük bir aksini bulmuştur. Bu şiirin başında da Hafız Kemal'den aldığı bir mekteb ilahisi bulunmaktadır. Tek örnek olması itibariyle şiiri aynen naklediyoruz." İfadeleri yer almaktadır.²⁴

Şiirin başında yer alan ilahi için bir başka görüş de Hasan Basri Çantay'ın *Âkifnâme* (1966) adlı eserinde yer almaktadır. Hasan Basri Çantay, bu eserinde *Âmin alayı* şiirini tahlil ederken ilgili ilahinin müellifini belirterek bu bilgiyi metnin altına eklediği bir dipnot aracılığıyla kayıt altına almıştır:

"(Fuad Şemsi) nin mektubunda da okuyacağınız vech ile Âkif'in en çok sevdiği ve ölünceye kadar ağzından düşürmediği; bu şiirdir. Ben bunu (Niyazi Mısrî) nin sanıyordum; Dîvanında bulamadım, (Yunus)un da değil. Peki kimin? Bir ilâhi mecmuasında bulunmuş, B. Vehbi Bolak lütfettiler, getirdiler. Şiir (Safvet)in imiş. Son beyti şöyle: O günde biçâre Safvet / Hesabı neyleyeyim?»" ibaresine rastlanır²⁵.

²⁰ Sırat-ı Müstakim IV, 93, s 264. Bknz. Sırat-ı Müstakim, başyazarlığını Mehmet Âkif Ersoy'un üstlendiği, İslamcılık düşüncesinin teorik temellerini oluşturan ve bu fikrî hareketin kendisini kurumsallaştırdığı haftalık bir dergi olarak Osmanlı entelektüel hayatında önemli bir yer edinmiştir. 1908 yılında yayın hayatına başlayan dergi, 1925 yılına kadar toplam 641 sayı çıkmış; 183. sayıdan itibaren ise Sebülürreşâd adıyla yayımını sürdürmüştür.

²¹ *Safahat*, yedi kitaptan oluşur ve Türk Edebiyatını temel bir eserlerindendir. Eserin tamamı, Dergâh Yayınları tarafından 2018 yılında Fazıl Gökçek tarafından hazırlanarak tekrar yayımlanmıştır. Bu edisyon, *Safahat*'ın orijinal metin biçimini, dönemsel özelliklerini ve eleştirel değerlendirmelerini koruyarak ilk defa yeni harflerle ve ayrı ayrı basılmıştır. Külliyyat, Mehmet Âkif'in fikir dünyasındaki gelişimi izleme imkânı sunan yedi kitaptan oluşur: 1. *Safahat*, 2. Süleymaniye Kürsüsünde, 3. Hakkın Sesleri, 4. Fatih Kürsüsünde, 5. Hatıralar, 6. Âsım ve 7. Gölgele. Çalışmada, "Âmin Alayı" şiirinin yer aldığı birinci kitap kullanılmıştır.

²² Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 65.

²³ Mehmet Bakır Şengül, "Mehmet Âkif Ersoy'un *Safahat* (Birinci Kitap) Adlı Şiir Kitabında Çocuklar", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/2, (2018): 884.

²⁴ İsmail Kara Ali Birinci- 2005 s. 38-39

²⁵ Hasan Basri Çantay, *Âkifnâme*, 1966, s. 130.

Bu bilgiye ek olarak Hasan Basri Çantay'ın aktardığına göre, Safvet Bey'e ait bu şiiri Mehmet Âkif'in en çok sevdiği ve sık sık tekrar ettiği metinlerden biridir. Rivayete göre, hastalığı sırasında yatağında doğrulmuş ve Safvet'in *Beşer Hesabı* adlı şiirinden şu beyiti yüksek sesle dile getirmiştir:

Ne bana yaradı cismim, ne bana, bilmem hiç / İlâhî, ben bu bir avuç türâbı neyleyeyim?²⁶

Mithat Cemal'in aktardığına göre ise, Mehmet Âkif söz konusu şiirin ilahi formundaki bestesini büyük bir beğeniyle dinler ve dostu Hafız Kemal'den sık sık icra etmesini ister. Hastalığı sırasında kendisine en çok sevdiği şiir sorulduğunda, yorgun ve kısık bir sesle yine aynı ilahiye atıfta bulunarak bu esere olan derin bağlılığını ortaya koymuştur.²⁷

Şiir ve kaynaklar üzerinden aktarılan bu tarihsel ve edebî boyutu, ritüelin kültürel bir hatıra olmanın ötesinde toplumsal yapıların işleyişini anlamada verimli bir örnek olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Bu noktada, söz konusu merasimin bireysel tecrübeden kolektif aidiyete uzanan işlevi, kuramsal yaklaşımlar ışığında daha yakından değerlendirilmeye uygun yapıdadır. Özellikle Arnold van Gennep'in geçiş dönemi yaklaşımı, âmin alayının yapısını çözümlenmede işlevsel bir kavramsal çerçeve sunmakta ve ritüelin ayrılma, eşik ve yeniden katılım aşamalarına bölünerek anlaşılmasına imkân tanımaktadır. Bu üçlü yapı, geçiş ritüellerinin bireysel ve toplumsal boyutunu anlamada temel bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

1. Ayrılma Evresi

Arnold van Gennep, *The Rites of Passage* (1909) adlı eserinde geçiş ritüellerini ya da diğer adıyla inisiyasyon ritüellerini, bireyin biyolojik ve kültürel gelişim sürecinde ortaya çıkan özgün dönüşümlere eşlik eden kültürel süreçler olarak tanımlamaktadır. Bu dönüşümler, bireyin dinsel, büyüsel, cinsel ya da farklı toplumsal alt gruplara katılımıyla da ilişkilendirilmektedir.²⁸ Geçiş ritüellerinden, bireyin bir toplumsal konumdan başka bir konuma geçişini düzenleyen törensel uygulamalar olarak söz eden Gennep, bireyin statüsündeki her önemli değişimin ritüelleştirilerek toplumsal düzenin korunmasının sağlandığının altını çizer.²⁹ Bu kuramsal çerçeve, geçiş dönemlerinin yapısını anlamada önemli bir modeldir. Gennep'in saptamasına göre geçiş ritüellerinin ilk evresi olan ayrılma (separation) sürecinde birey, içinde bulunduğu mevcut toplumsal statüden kopmaya başlar. Ayrılma evresi, bireyin eski statüsünden koparak yeni bir sürecin başlangıcına girdiği aşamadır. Bu evrede kişi, toplum nezdindeki önceki rolünden uzaklaştırılır ve geçici bir konuma yerleştirilir. Çoğu zaman bu kopuş semboller, kıyafetler, törenler veya mekân değişiklikleriyle görünür hale getirilir. Böylece ayrılma, bireysel değişimin yanında toplumun da yeni düzene hazırlanmasını sağlar. Âmin alayı, Gennep'in kuramsal çerçevesi içinde ele alındığında, çocuğun aile içindeki konumundan ayrılarak yeni bir toplumsal statü kazanma sürecini sembolik olarak temsil eden bir geçiş ritüeli niteliği taşır. Törenin ilk evresi olan ayrılma (separation) aşaması, çocuğun ev merkezli hayatından çıkarak mektebe yönlendirilmesiyle somutlaşmaktadır. Bu noktada çocuk, aile çevresinde sahip olduğu mevcut statüsünden sıyrılmakta ve yeni bir role hazırlanmak üzere topluluk karşısına çıkarılmaktadır.

Âmin alayının başlangıcında, çocuk aile ortamından alınarak mektebe götürülür. Bu aşamada çocuk, ev merkezli özel alanından çıkar ve mahalle halkı ile törene eşlik etmek isteyen herkesin huzurundadır. Çocuğun, annesinin koruyucu alanından ayrılması, yalnızca fiziksel bir ayrılık değil, aynı zamanda bireyin çocukluk statüsünden kopuşunun da sembolik ifadesidir. Alayın düzenlenmesi, aile ve toplumun birlikte gerçekleştirdiği bir eylem olarak, ayrılma sürecine

²⁶ Çantay, *Âkifnâme*, 130.

²⁷ Kuntay, *Mehmet Âkif* (İstanbul: Yeni Mecmua Yayını, 1948), 46-50.

²⁸ Ahmet Kerim Gültekin, A. (2015). "İnisiyasyon Ritüelleri". *Bilim ve Ütopya Dergisi*. 254, 83-87.

²⁹ Arnold van Gennep, *Geçiş Ritüelleri*, çev. Mehmet Ergin (İstanbul: İletişim Yayınları, 2022), 30.

ritüel bir meşruiyet kazandırır. Böylece çocuk, "özel" olanın sınırlarından çıkıp "kamusal" olanın sahnesine taşınır.

Şiirde, küçük yaştaki çocukların törensel bir düzenle, rahleleriyle birlikte yola çıkışı betimlenir. Burada birey, yani çocuk, gündelik yaşamındaki konumundan ayrılarak sembolik bir yolculuğa çıkar:

Rahlesi ağuş-ı ihtiramında ağır ağır yürüyen bir dokuz yaşında melek³⁰

İfadesi, çocuğun sıradan bir birey olmaktan çıkarılıp kutsal bir merasimin öznesi haline geldiğini gösterir. Bu durum, van Gennep'in ayrılma aşamasında vurguladığı gibi bireyin eski statüsünden kopuşunu ve yeni bir sürece hazırlanmasını sembolize eder. Çocuk, aileden ve dünyevi varoluştan ayrılmak üzere, yani yeni bir toplumsal statüye doğru yol almaktadır.

2.Eşik Evresi

İkinci evre olan eşiksellik döneminde ise, eski statüsünden ayrılmış fakat henüz yeni bir konuma ulaşmamış, "ne orada ne burada" olarak tanımlanabilecek bir ara durumda bulunmaktadır.³¹ Bahsi geçen modelde üzerinde durulan noktalardan biri olarak "liminal" kavramından söz etmek gerekir. Kavram ilk olarak Arnold van Gennep tarafından, *Geçiş Ritüelleri* sınıflandırmasının ikinci aşaması olan orta-geçiş (mid-transition) evresini tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Ancak Van Gennep'in çalışmasında görece sınırlı bir biçimde ele alınan bu kavramsal olguya asıl dikkat çeken araştırmacı Turner'dır. 1964 yılında yayımladığı *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage* başlıklı makalesinde liminaliteyi ayrıntılı bir biçimde tartışarak geçiş ritüellerinin kuramsal çözümlenmelerinde merkezi bir konuma taşımıştır (1964,7-11)³² Edmund Leach, eşik anlarını toplumdaki gerilimlerin değişime uğradığı ve dengenin yeniden kurulduğu önemli zamanlar olarak tanımlar. Ona göre bu evre, toplumun işleyişini görünür kılan ve yeniden düzenleyen bir süreçtir.³³

Eşik evresini daha net anlayabilmek için bazı terimlerin anlamlarına değinmek gerekir. Örneğin, *limen* terimi etimolojik açıdan "eşik" anlamına gelmekte olup, liminalite kuramının temelini oluşturan metaforik bir boyuta işaret etmektedir. Bu bağlamda eşik, geçiş dönemleri içerisinde bir yapının veya evin girişinde bulunan fiziksel bir sınır olarak değil, kısa sürede aşılması mümkün olmayan, uzun ve zorlu bir geçiş süreci olarak kavramsallaştırılmaktadır. Toplum içerisinde yapılan kabul törenleri ve mevsimsel festivaller de bu türden uzun süreli eşik dönemlerine birer örnek teşkil etmektedir. Turner, söz konusu eşik durumunu kimi zaman hac yolculuğunda takip edilen güzergâha, kimi zaman ise bir koridor ya da tünele benzeterek açıklamaktadır³⁴.

Çocuğun yaşamındaki ilk eşiklerinden biri sayılabilecek olan âmin alayının en dikkat çekici aşamalarından biri, çocuğun ne tamamen aileye ait bir birey ne de tam anlamıyla bir öğrenci olarak konumlandığı aralık olan eşik evresidir. Mektebe başlayacak olan çocuğun ilahiler eşliğinde mahalle içinde dolaştırılması, toplumun ortak katılımıyla yaşanan bir "eşikte ilerleme" durumunu yansıtır. İlahilerin ve duaların tekrar eden yapısı, çocuğun çekingen konumunu güvence altına alırken toplumsal hafızada bu geçişin kutsallığını pekiştirir. Alayda, mutlu ve mağrur bir duygu vardır. Cemiyetteki herkes yaşanan bu anların, "hayatta bir defa olacak olan" eşsiz vakitlerden olduğunu bilmektedir. Burada *liminalite*, bireyin yeni bir statüye hazırlandığı,

³⁰ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat I. Kitap (İstanbul: Dergâh Yayınları,2021), 225.

³¹ Turner, Victor, "Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage," içinde Proceedings of the American Ethnological Society for (1964): 4–20.

³² Turner, Victor, "Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage," içinde Proceedings of the American Ethnological Society for (1964): 7–11.

³³ Edmund Leach, *Culture and Communication: The Logic by which Symbols Are Connected* (Cambridge: Cambridge University Press, 1976), 33–36.

³⁴ Victor Turner, *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure* (New York: Aldine de Gruyter, 1977), 37.

aynı zamanda topluluğun değerlerinin yeniden üretildiği bir aradalık hâlidir. Çocuğun üzerine yoğunlaşan dikkat, toplumun gözünde eğitime başlama eylemini sıradan bir adım olmaktan çıkarır ve toplumsal ritüel hafızada anlamlı bir kırılma noktasına dönüştürür.

Eşiksellik (liminal/marge) evresi, bütüncül bir bakışla törenin kendisiyle de örtüşür. Çocuk, henüz tam anlamıyla bir öğrenci kimliği kazanmamış fakat aile içi statüsünü de geride bırakmıştır. Bu ara durumda, ilahilerin, duaların ve toplumsal katılımın sağladığı sembolik atmosfer belirsizliği anlamlı bir sürece dönüştürür. Çocuğun bu dönemde toplum tarafından kuşatılması, liminalitenin bireysel olduğu kadar kolektif bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Mehmet Âkif Ersoy, bireyin ve etrafındakilerin bu evredeki durumunu atmosferin tüm gerçekçiliğiyle şiirinde yansıtmaktadır. Şiirde cemaatin duaları, "âmin" sedaları ve ilahî nağmeler bu geçici ama yoğun duyguyu yansıtır:

O rûhtan daha sâfî olan yüreklerden,
Zaman zaman bir ilâhî terâne yükseliyor;
Zemine doğru bir 'âmin!' sadasıdır geliyor.³⁵

Eşik evresinde cemaatin onayı, bireyin yeni konuma geçişinde temel bir işlev üstlenir. Bu dizeler, aslında eşik evresini betimleyen güçlü imgeler taşır. İlahi teranenin zaman zaman yükselmesi, ritüelin sürekli değil, kesintili bir akışa sahip olduğunu gösterir; bu da bireyin henüz tam anlamıyla yeni kimliğe kavuşmadığını, geçişin ortasında bulunduğunu işaret eder. "Âmin" sedasının zemine doğru yayılması ise topluluğun ortak duasıyla bir dönüşümün hazırlığını anlatır. Bu sahne, Van Gennep'in kuramında eşiksellik olarak adlandırılan belirsizlik evresine denk düşer: birey, eski statüsünden ayrılmıştır, fakat yeni statüsüne tam olarak kavuşmamıştır. Topluluğun duası, bu geçişi destekleyen bir sembolik güç olarak işlev görür; eşik evresinin yarattığı gerilimi hafifletir ve bütünleşme/yeniden katılıma zemin hazırlar.

Bu dizeler, toplumsal katılımın ve kutsallığın birey üzerindeki dönüştürücü etkisini görünür kılar. Çocuk, eski kimliğini geride bırakmıştır, ancak henüz tam anlamıyla yeni konumuna kavuşmamıştır; bu ara evre "eşik"tir. Turner'ın "liminalite" kavramıyla da örtüşen bu sahne, bireyin kimliğinin askıya alındığı, toplumsal dayanışmanın doruğa ulaştığı bir deneyimi ifade eder. Eşik evresinin kırılma yapısı şiirin ilerleyen bölümlerinde de görülür:

Fakat o zemzemeler uçtu hep dudaklardan...
Sürüdü neş'e bu âlemde pek süresizdir!³⁶

Burada ritüelin coşkusunun kısa süreli olduğu, kutsal yoğunluğun bir anlığına hissedilip kaybolduğu anlatılır. Bu da eşik evresinin geçici ama güçlü doğasını yansıtmaktadır. Âmin alayında çocuğun rahlesini omzunda taşıyarak yürüyüşe katılması, bireysel bir öğrenme yolculuğunun sembolik başlangıcı olarak da yorumlanabilir. Bu yürüyüş çocuğun eğitim hayatına adım atmasının yanında kalabalığın gözü önünde yeni bir kimliğe hazırlanması anlamına gelmektedir. Törende hep bir ağızdan yükselen "âmin" sedaları ve ilahi teraneleri, çocuğun bu yeni konumunun toplumsal onayını temsil eder. Masum çocuklardan oluşan taburun kervan ve alay imgeleriyle betimlenmesi, belirsizlik ile kutsallık arasındaki eşiksel sürecin görsel bir anlatımıdır. Düğünlerde gelinin alay eşliğinde götürülmesi ya da asker uğurlamalarında türkülerle gerçekleştirilen toplu vedalar, bireyin bir statüden diğerine geçişinin belirsizlik ve kutsallıkla çevrelediğini gösteren paralel örneklerdir. Bu bağlamda âmin alayı, toplumsal hafızada yerleşmiş diğer geçiş ritüelleriyle aynı sembolik düzeni paylaşmakta, eğitim sürecini kutsal bir eşik deneyimi olarak görünür kılmaktadır:

³⁵ Ersoy, *Safahat I. Kitap*, 226.

³⁶ Ersoy, *Safahat I. Kitap*, 227.

Bu bir ketibe-i ma'sumedir ki, ey millet:

Selama durmalısın şanlı rehğüzarında...³⁷

Burada çocuk alayı, geleceğin temsilcisi olarak yüceltilir. Bu kıta "yeniden katılım" evresine işaret eder: birey artık yalnız bir çocuk değil, milletin geleceğini taşıyan "şanlı ordunun" üyesidir. Bu dizeler, âmin alayını çocukların masumiyetinden oluşan bir topluluk olarak yüceltmektedir. Bu noktada çocuk milletin geleceğini temsil eden bir üye konumuna yükseltilir. Mehmet Âkif, bu dönüşümü güçlü imgelerle ifade ederek eğitimin, bireysel gelişimin ötesinde, toplumsal birlik ve süreklilik için taşıdığı anlamı vurgulamaktadır:

Evet ilerlemek isterse karban-ı şebab,

Yolunda durmaya gelmez...³⁸

Gençlik kervanı, hızla geleceğe ilerler. Burada geçiş ritüelinin istikrar kazandırıcı yönü ortaya çıkar. Çocuklar artık eğitim ordusuna katılmıştır; gelecek için durmaksızın yol alan bir toplumsal kitleye dönüşürler. Bu, Gennep'in "yeni düzenin parçası olma" aşamasına denk düşmektedir. Buradaki "kervan" benzetmesi, gençlerin geleceğe doğru yürüyüşünü ve toplumsal gelişimin kesintisizliğini de vurgulamaktadır. Mehmet Âkif, gençliği sadece milletin devamını sağlayan ortak bir irade olarak yüceltmektedir.

3. Bütünleşme/Yeniden Katılım Evresi

Bütünleşme aşamasında birey, ulaştığı yeni toplumsal statüyle uyum göstererek yeniden toplumsal yapıya dahil olur. Yeni bir toplumsal düzene katılmak bir nevi kimliğin yenilenmesidir. Bu süreçte kişi, dahil olduğu grubun değerlerini ve davranış biçimlerini içselleştirir. Törenler, semboller ve topluluk onayı sayesinde bu değişim resmi bir nitelik kazanır. Bireysel dönüşümle birlikte, yaşananlar topluluk hafızasına kaydedilir ve birey de yeni düzenin bir parçası haline gelir. Bu aşama, toplumsal uyumun yeniden kurulmasını sağlayan en kritik noktadır.

Âmin alayı merasiminin tamamlanması ve çocuğun mektebe kabul edilmesi, bireyin yeni statüsünün toplum önünde tanınmasını ifade eder. Bu aşamada çocuk yalnızca aileye bağlı bir fert olmaktan çıkar ve cemaatin gözünde eğitimin kutsal değerlerini taşıyan bir öğrenci kimliği kazanır. Âmin alayı, bu yeni kimliğin dinî ve toplumsal bir sorumlulukla donatıldığını ilan eder. Böylece çocuk, bireysel bir yolculuğun sonunda yeniden topluma dâhil edilir. Fakat bu kez farklı bir statüyle, yani öğrenmeye adanmış bir bireydir.

Bu bütünleşme, çocuğun yeni kimliğinin tanınmasından ziyade eğitimin toplumsal düzeni koruyucu ve pekiştirici işlevinin de sembolik bir teyidi olarak ortaya çıkar. Nitekim nu tören, ayrılma, eşiksellik ve bütünleşme aşamalarında, bireyin statü değişimini somutlaştırırken toplumsal hafızada eğitimi kutsallaştıran bir yapı kurar. Bu tören, bireysel bir geçişin ötesinde, toplumun kültürel sürekliliğini güvence altına alan ve eğitim olgusunu ritüel düzeyde meşrulaştıran bir mekanizma olarak işlev görür.

Son evre olan bütünleşme çocuğun mektebe kabulüyle tamamlanır. Eğitim hayatına başlayan çocuk, artık sadece aileye ait bir varlık değil, toplumun ortak değerlerini taşıyan ve geleceğe hazırlanan bir birey konumuna gelir. Böylece âmin alayı, bir taraftan bireysel kimlik dönüşümünü güvence altına alırken diğer taraftan eğitimin kutsallığını ve toplumsal dayanışmayı pekiştiren bir ritüel olarak işlev görür. Bu yönüyle söz konusu merasim, geçiş ritüellerinin pedagojik ve sosyokültürel boyutunu açıklayıcı nitelikte bir örnek teşkil etmektedir:

Fakat o zezemeler uçtu hep dudaklardan...

³⁷ Ersoy, *Safahat I. Kitap*, 227.

³⁸ Ersoy, *Safahat I. Kitap*, 227.

Gelir de caddenin ağzına mıhlanır, dikilir.³⁹

Bu mısralarda ise ritüelin kırılabilirliği görünür. Neşeli "âmin" sesleri, toplumsal engellerle (geçmişin heyûlaları, eski düzenin kalıpları) karşılaşınca sönümlenir. Burada yeniden katılım aşamasının önünde duran "eski" ile yüzleşme anlatılır. Şiirin sonunda yer alan,

- Siz ey heyakil-i bi ruhu devr-i mazinin,

Dikilmeyin yoluna karban-ı atinin...⁴⁰

İfadelerinde ise, şiir güçlü bir toplumsal çağrıyla biter. Bu, ritüelin tamamlanışıdır; çocuk, mektep yolunda artık "milletin istikbali" olarak tanınmıştır. Yeniden katılım, sadece birey için değil, toplumun kendisi için de bir dönüşüm anlamına gelir. Âmin alayında çocukların "geleceğin ordusu" olarak yüceltilmesi, bireysel bir eğitim sürecinin ötesinde toplumsal istikbale dair bir umut inşasını yansıtır. İlerleyen kervan-ı şebâbın milletin geleceğiyle özdeşleştirilmesi, töreni yalnızca bir çocuk merasimi olmaktan çıkararak ulusal hafızada anlam kazanan bir sembole dönüştürür. Yeniden katılım, bu noktada toplumun kendi sürekliliğini ve geleceğe dair güvenini yeniden üretmesini ifade etmektedir.

Sonuç

Mehmet Âkif'in *Âmin Alayı* adlı şiiri, edebî bir metin olmasının yanında, Osmanlı toplumunun halk kültürü ile eğitim ritüellerini yansıtan bir kaynak olması açısından önemlidir. Şiir, Arnold van Gennep'in kuramsal modeli çerçevesinde ayrılma, eşiksellik ve yeniden katılım aşamalarını görünür kılarak, bireysel bir deneyimi toplumsal bir geleceğe bağlamaktadır. Çocuğun sıbyan mektebine başlaması gibi Osmanlı döneminin günlük hayatı içinde yer alan bir tören, bireyin statü değişimini merasime katılanlarla kutsayarak bireysel bir dönüşümün, toplumsal birlik ve geleceğe dair umutla bütünleştiğini göstermektedir.

Şiirin içeriği geçiş törenlerini edebiyat düzleminde yeniden üretmekte, böylece folklorun sürekliliğini ortaya koymaktadır. Âmin alayı, bir yandan Osmanlı eğitim geleneğinin folklorik ritüel boyutunu öne çıkarırken diğer yandan modern şiirin halk kültürüyle kurduğu bağın güçlü bir örneğini sunmaktadır. Gennep'in kuramı bağlamında değerlendirildiğinde şiir, ayrılma evresinde çocuğun aileden ve eski konumundan kopuşunu, eşiksellik evresinde merasim atmosferinde yaşanan belirsizliği ve yeniden katılım evresinde milletın geleceğine varlığıyla katkı sunacağı inancını göstermektedir. *Âmin Alayı* adlı şiir, bireysel bir eşikten toplumsal bir geleceğe uzanan yolculuğu görünür kılarak geçiş ritüellerinin sürekliliğini ve modern edebiyatın halk kültürüyle bütünleşmesini örnekleyen seçkin bir metin konumundadır.

Mehmet Âkif Ersoy, âmin alayını bir şiirsel form içinde yeniden üretip töreni betimleyerek kültürel bir malzeme ile nasıl bir estetik bütünlük kurabileceğini de göstermektedir. Bu bağlamda âmin alayı, Osmanlı toplumunun gündelik hayatındaki sıradan bir olayı sanatsal bir düzleme taşıyarak kolektif kimliğin edebî hafızasını oluşturmaktadır. Makalede incelenen aşamaların tümü göz önüne alındığında *Âmin Alayı* şiiri halk kültürünün sürekliliğini yanı sıra modern şiirin geleneği dönüştürme gücü adına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Kaynakça

- Bağdatlı, M. (2012). Osmanlı eğitim geleneğinde eğitici drama. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 1–20.
- Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çantay, H. B. (1966). *Âkifnâme*. İstanbul: Ahmed Sait Matbaası.

³⁹ Ersoy, *Safahat I. Kitap*, 227.

⁴⁰ Ersoy, *Safahat I. Kitap*, 227.

- Ersoy, M. Â. (2021). *Safahat I* (F. Gökçek, Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Van Gennep, A. (1977). *The rites of passage*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Van Gennep, A. (2022). *Geçiş ritüelleri* (M. Ergin, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göleç, S. (2019). *Osmanlı döneminde okula yeni başlayan çocuklar için düzenlenen törenlerin pedagojik açıdan değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Grimes, R. L. (2000). *Deeply into the bone: Re-inventing rites of passage*. Berkeley: University of California Press.
- Gültekin, A. K. (2015). İnişasyon ritüelleri. *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 254, 83–87.
- Günaltay Başak, M. (2020). *Osmanlıdan günümüze sıbyan mektepleri üzerine halk bilimsel bir inceleme* (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Kara, İ., & Birinci, A. (1997). *Mahalle mektebi hatıraları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kasap, Ö. (2021). Ritüel/ritüellik kavramları ve ritüelliğin anlamsal değişimi üzerine. *Millî Folklor*, 131, 123–130.
- Kuntay, M. C. (1948). *Mehmet Âkif ve şiirleri: Hayatı, sanatı, şeciyesi, seçme şiirleri*. İstanbul: Yeni Mecmua Yayını.
- Leach, E. (1976). *Culture and communication: The logic by which symbols are connected*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ersoy, M. Â. (1966). *Safahat*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Öcal, Mustafa. "Âmin Alayı." Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/amin-alayi>.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Rasim, A. (2006). *Falaka*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Serezli, M. E. (2012). *Memleket hatıraları* (A. Koçak, İ. Şirin, & F. Yavuz, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şengül, M. B. (2018). Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat (birinci kitap) adlı şiir kitabında çocuklar. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 876–897.
- Topçu, N. (2011). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Turner, V. (1964). Betwixt and between: The liminal period in rites de passage. *The Proceedings of the American Ethnological Society*, 4–20.
- Turner, V. (1977). *The ritual process: Structure and anti-structure*. New York: Aldine de Gruyter.
- Uzun, M. (1996). Gülbank. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14, 232–235.
- Wulf, C. (2015). *Tarihsel kültürel antropoloji* (Ö. D. Sarısoy, Çev.). Ankara: Dipnot.